

דפוסי יוממות בקרב נשים ערביות

ד"ר פהימה עבאס
וד"ר מירי אנדבלד-סבג

אנו מודות לד"ר יעל חסון, ד"ר יובל
ליבנת ועו"ד נוגה דגן-זוגלו על עזרתם

תוכן העניינים

3	תקציר
4	מבוא
6	סקירת ספרות
11	שינויים כלכליים-חברתיים, מדיניות ממשלתית תומכת תעסוקה ודפוסי יוממות
14	מתודולוגיה ומקורות הנתונים
23	סיכום והמלצות

תקציר

מחקר זה בחן את דפוסי היוממות של נשים ערביות בין השנים 2015 ל-2022. לצד ההיבט החיובי של היוממות, המעידה על יכולת הניידות, ישנו גם היבט שלילי. ריבוי יוממות יכול לשקף גם מחסור באפשרויות תעסוקה ביישוב המגורים. ממצאי המחקר מלמדים על רמת יוממות נמוכה יותר בקרב הנשים הערביות בצפון ובקרב לא אקדמאיות. כך, מצאנו כי רמת היוממות של נשים ערביות בצפון היא נמוכה מאד, אף שעלתה מעט בתקופה הנבדקת. נשים ערביות אקדמאיות המתגוררות במשולש הן בעלות רמת היוממות הגבוהה ביותר, שאף עלתה בקצב מהיר יותר בהשוואה לנשים ערביות אחרות. כלומר, התרחבו הפערים בין קבוצה זו לאחרות. במודל רב משתני נמצא כי גברים ערביים מיוממים כמעט פי 2 מנשים ערביות, וכך גם נשים אקדמאיות ערביות לעומת לא-אקדמאיות. עוד נמצא שהגדלת המשפחה מצמצמת יוממות של הנשים הערביות, אך גורמת לגידול ביוממות של הגברים הערביים.

המחקר מסיים בסדרת המלצות במטרה לשפר את היוממות של נשים ערביות מוחלשות. עיקרן: פיתוח תחבורה ציבורית בין עירונית ויישובית; סיוע לנשים מוחלשות בהשגת רישיון נהיגה; עידוד נשים ערביות לרכוש השכלה אקדמית והכשרה מקצועית כך שתגדל מידת עצמאותן ויתרחבו אפשרויות התעסוקה שלהן.

מבוא

השינויים בדפוסי יוממות בקרב נשים ערביות בישראל לא זכו להתייחסות מחקרית מעמיקה. מטרת המחקר הנוכחי היא לבחון את דפוסי היוממות של נשים ערביות, את השינויים שחלו בהם (ככל שחלו), ואת הגורמים לדפוסיים אלו.

היוממות (Commuting)¹ מוגדרת לצורך המחקר כנסיעה מחוץ ליישוב המגורים למטרות עבודה. מדובר, על כן, בדפוס של חיי היום יום, המבטא את הקשר בין הבית לעבודה. יוממות משקפת התנהגות אישית בתוך מסגרת רחבה של אילוצים מבניים. פרטים, במקרה זה נשים, עושות פשרות לגבי החלטות הקשורות למקום המגורים, מיקום העבודה ועלות היוממות. ההחלטות והפשרות שעושות נשים ערביות מושפעות, בין השאר, מתפקידים חברתיים, אופי שוק העבודה ומאפיינים מרחביים.

ברקע המחקר עמדה ההשערה לפיה יש משקל לתופעת ה"השתלבות המאולצת" של האוכלוסייה הערבית במרחב היישובי היהודי. תופעה זו קשורה למחסור באפשרויות תעסוקה ביישובים ערבים². שיערנו כי יש בהשתלבות מאולצת זו כדי להשפיע על דפוסי היוממות של נשים ערביות בכלל והאקדמאיות שבהן בפרט.

המחקר מתמקד בדפוסי היוממות בקרב נשים ערביות גם נוכח שינויים כלכליים וחברתיים בשנים האחרונות שניתן להניח שהם משפיעים על תופעת היוממות. אלה כוללים עלייה בשיעור ההשתתפות של נשים ערביות בשוק העבודה היהודי, עלייה ברמת ההשכלה שלהן ובנסיגה של נורמות חברתיות-תרבותיות המגבילות את השתתפות הנשים בכוח העבודה.³

מחקרים שנעשו עד כה בנושא דפוסי יוממות בקרב נשים ערביות, התמקדו בנשים המשתייכות למעמד הפרופסיונאלי, ובדפוסי היוממות שלהן למוקדי התעסוקה במטרופולינים של חיפה ותל אביב⁴. המחקרים גם בחנו את הסיבות המרכזיות

1 Hu, L. (2021). Gender differences in commuting travel in the US: interactive effects of race/ethnicity and household structure. *Transportation*, 48(2), 909-929

2 עבאס, פ' (2015). השתלבות המעמד הבינוני הערבי במטרופולינים של חיפה ותל אביב. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, הוגש לסנט האוניברסיטה העברית בירושלים.

3 עבאס, פ' (2015).

4 עבאס, פ' (2015).

לתנועת היוממות המצומצמת בקרב הנשים הערביות כגון: נגישות נמוכה לתחבורה ציבורית.⁵ מחקר זה מבקש למלא את החסר ולהציג תמונה רחבה יותר של תנועת היוממות של נשים ערביות וכן גורמים נוספים המשפיעים על דפוסי היוממות של נשים ערביות.

הטענה המרכזית של המחקר הנוכחי היא, שקיימים שינויים בתופעת היוממות בקרב נשים ערביות עקב תהליכי מודרניזציה ו"השתלבות מאולצת". תהליכים אלה גורמים לנשים ערביות לפרוץ את המחסומים הכלכליים והחברתיים הכרוכים ביוממות.

המחקר נפתח בסקירת דפוסי יוממות בקרב נשים בעולם, בישראל ובקרב הנשים הערביות בישראל. אחר כך נציג את השינויים בדפוסי היוממות של נשים ערביות בשנים האחרונות ונעמוד על הסיבות להם. לבסוף נציע גם המלצות מדיניות שיישומן יביא להקלה בתהליכי היוממות בקרב אוכלוסייה זו.

הנתונים במחקר מתבססים על עיבודים של מרכז אדוה לסקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה וכן על נתוני הסקר החברתי.

5 בלייך, ח' (2018). הלוך ושוב: דפוסי הגעה לעבודה (יוממות) בישראל. נייר מדיניות מס' 05.2018. ירושלים: מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

סקירת ספרות

דפוסי היוממות בקרב נשים בעולם

מחקרים אמפיריים במדינות מפותחות ומתפתחות מעידים על פערים מגדריים במרחק ובזמן היוממות בעקבות עלייה בשיעור השתתפותן של נשים בשוק העבודה. פערים אלה התרחבו בשנים האחרונות. ניתן לזהות פערים מגדריים גדולים בתחום של מרחקי יוממות קצרים כמו גם ניידות נמוכה במדינות המתפתחות, כגון בברזיל. הפערים הללו מיוחסים לתפקידי משפחתיים המגבילים את יכולת הנשים ליומם.⁶

הפער המגדרי בזמן היוממות משתנה ממדינה למדינה. לדוגמא, בחלק ממדינות אירופה (שבדיה ופינלנד) הפער המגדרי בזמן היוממות מצומצם והוא נע בין דקה לשתיים. לעומת זאת, במדינות אסיה (יפן, קוריאה והודו) הפער הוא יותר גדול ויכול להגיע עד חצי שעה.⁷

מחקרים שונים העוסקים בתהליך היוממות בקרב נשים, מצביעים על מאפיינים חברתיים ומרחביים המשפיעים על תהליך זה, בהם:

חלוקת העבודה המגדרית – עבודות הבית והטיפול בבני המשפחה נחשבים כבעלי השפעה שלילית על זמן ומרחק היוממות של הנשים ועל אפשרויות התעסוקה שלהן. בהתאם, נשים נוטות ליומם למרחקים קצרים יותר, בהשוואה לגברים. זאת בפרט בחברות מסורתיות, בהן לגברים יותר סמכות חברתית ומשפחתית והאישה צריכה להתפשר,⁸ פשרה הבאה לידי ביטוי במרחק יוממות קצר וניידות מוגבלת.⁹

מחקרים מעידים גם על קשר בין תהליך היוממות לבין זמינות שירות תחבורה ציבורית. בהעדר תשתית עירונית נאותה ותחבורה ציבורית מפותחת, קיים קושי בנגישות של נשים לעבודה.¹⁰ אפשרויות ניידות נוחות וזמינות חיוניות עבור נשים

6 Silveira Neto, R., Duarte, G., & Páez, A. (2015). Gender and commuting time in São Paulo metropolitan region. *Urban Studies*, 52(2), 298-313

7 Marcén, M., & Morales, M. (2021). Culture and the cross-country differences in the gender commuting gap. *Journal of Transport Geography*, 96, 103184

8 (Silveira Neto, R., Duarte, G., & Páez, A. (2015)
9 Ta, N., Wang, X., Hu, L., & Liu, Z. (2022). Gender difference in commuting travel: A comparative study of suburban residents in Beijing and Shanghai. *Travel behavior and society*, 28, 196-203

10 Batista Duarte, L., da Mota Silveira Neto, R., & Firmino Costa da Silva, D. (2023). The relevance of job accessibility to labour market outcomes: Evidence for the São Paulo metropolitan region. *Urban Studies*, 60(16), 3233-3251

עובדות, שרובן צריכות לשלב בין מטלות יומיומיות בבית ובמקום העבודה,¹¹ ולרבות מהן אין נגישות לרכב פרטי, שכן יחסי הכוח בתוך המשפחה מובילים לכך שלגבר יש עמדת מיקוח טובה יותר בקבלת ההחלטה על השימוש ברכב.¹² במדינות רבות שבהן הנושא נבדק, נשים מהוות רוב בקרב משתמשי התחבורה הציבורית ותלויות יותר בתחבורה ציבורית למטרות תעסוקה.¹³

מחקרים אחרים מצביעים על האפליה ואי השוויון המגדרי בשוק העבודה – ריכוז נשים בנישות תעסוקתיות מסוימות ופערי שכר, כגורמים ליוממות קצרת טווח בקרב נשים. שוק העבודה מאופיין בבידול תעסוקתי, כלומר קיימים בו הבדלים בין תחומי התעסוקה בהם מתרכזות נשים לבין אלה בהם מתרכזים גברים.¹⁴ הנשים מועסקות בעיקר בענפי תעסוקה "וורודים" כגון חינוך, בריאות, מסחר קמעונאי ושירותים. פיזור תחומים הללו באזורי המגורים של הנשים מאפשר להן למצוא תעסוקה קרוב למקום מגוריהן. אולם, כאשר אין אמצעי תחבורה זמינים, ייצוג יתר לנשים במקצועות אלו המאופיינים בתנאי העסקה ושכר פחותים, אינו מעודד את הנשים ליומם למרחקים ארוכים.¹⁵

מבנה גיאוגרפי של מרכז ופריפריה ופרוור במרחבים העירוניים משפיעים גם הם על דפוסי היוממות. משתנים אלה מעצבים את הדינמיקה של שילוב בין מקום העבודה לבין מקום המגורים, וזו נחווית באופן שונה על ידי גברים ונשים. כך למשל, פרוור המגורים בלי פיזור התעסוקה יכול להוביל לעלייה דרמטית במרחקי היוממות. עלייה זו בעייתית יותר עבור האישה העובדת המתגוררת בפריפריה העירונית מאשר עבור הגבר. זאת מכיוון שמרחקי יוממות ארוכים מעמידים אותה בפני אתגרים באיזון בין בית לעבודה.¹⁶

11 בלומן, א' (2007). תחבורה, חברה ומגדר: הנסיעה לעבודה. בתוך פורום נשים לתקציב הוגן, הוצג בפני הוועדה לרפורמה בתחבורה הציבורית במשרד התחבורה, משרד התחבורה תל אביב.

12 (Ta, N., Wang, X., Hu, L., & Liu, Z. (2022

13 (Batista Duarte et al. (2023

14 McLafferty, S., & Preston, V. (2019). Who has long commutes to low-wage jobs? Gender, race, and access to work in the New York region. *Urban geography*, 40(9), 1270-1290

15 (Hu, L. (2021

16 (Ta, N., Wang, X., Hu, L., & Liu, Z. (2022

דפוסי יוממות בישראל

בישראל דפוסי היוממות הם מאפיין של אי-שוויון מרחבי בין המרכז והפריפריה¹⁷, המתבטא בהבדלים מרחביים בין אזור תל אביב (הנחשב למוקד כלכלי תעסוקתי עיקרי במדינה) לשאר האזורים הפריפריאליים. כתוצאה מכך, קיימים פערים כלכליים¹⁸ משמעותיים בין אזור המרכז והאזורים הפריפריאליים, המביאים לתלות כלכלית גדולה, בעיקר בהקשר של צרכי עבודה.¹⁹ מחקר שבדק את דפוסי היוממות בישראל מצא כי בשנת 2016 תנועת היוממות באזור תל אביב הייתה בעיקרה תנועת יוממות נכנסת, בשל ריכוז התעסוקה באזור תל אביב. לעומת זאת, אזור ירושלים והדרום הם אזורים עם יותר יוממות יוצאת עקב מחסור בהזדמנויות התעסוקה.²⁰

לצד זאת, עדיין קיימים אילוצים מבניים בשל מחסור בהשקעות ממשלתיות בתחבורה (כמו כביש 6 ותשתית הרכבות), האמורות להקל על תנועת היוממות בין אזורים מרוחקים למרכז. בשל כך, מיצוי הפוטנציאל לשילוב הפריפריה בשוק העבודה של אזור תל אביב עדיין מוגבל.²¹

מחסור בתשתיות ובתחבורה הציבורית במדינה משפיע יותר על נשים. לפי נתוני משרד התחבורה, בשנת 2013 נשים היו כ-60% מהמשתמשים בתחבורה הציבורית בקווים העירוניים וכ-55% מהמשתמשים בקווים האזוריים. יתרה מכך, במשקי בית אשר בהם לשני בני הזוג רישיון אך הם מחזיקים ברכב אחד, לרוב יהיה זה המפרנס העיקרי שיעשה בו שימוש יום-יומי. מחקרים מייחסים זאת לחלוקת התפקידים המגדרית בשוק העבודה ובתוך המשפחה. נשים מועסקות יותר מאשר גברים במשרות חלקיות ומשקיעות יותר בטיפול בבית ובמשפחה.²²

הבידול המרחבי של מרכז – פריפריה המאפיין את המדינה משפיע על דפוסי היוממות בקרב נשים המתגוררות בפריפריה.²³ נוכח המחסור במקומות תעסוקה בקרבת יישובי מגוריהן מתקשות נשים אלה ליומם, וכשהן מיוממות – הן נאלצות

17. Jakar, G., & Razin, E. (2012). Israel: Human mobility and urban development in an emerging metropolitan state *Human Mobility in Coastal Regions: The Impact of Migration and Temporary Mobilities on Urbanization*, 161-188, 2.

18. Razin, E., & Charney, I. (2015). Metropolitan dynamics in Israel: an emerging "metropolitan island state" *Urban Geography*, 36(8), 1131-1148.

19. רזין, ע' (2014). *אגלומרציה כלכלית ומטרופולין תל אביב*, שולחן עגול – מכון גזית-גלוב לחקר נדל"ן, המרכז הבינתחומי הרצליה מחקרי פלורסהיימר – האוניברסיטה העברית בירושלים.

20. בלייד, ח' (2018).

21. רזין, ע' (2014).

22. חסון, י', סייגלשיפר ו' *תחבורה רגישה מגדר*, עיריית תל אביב-יפו, עיר שווה – התכנית לקידום שוויון מגדרי.

23. גרוס, י' ומעודד, ר' (2013). *נייר מדיניות כלכלי, תחבורה ציבורית ותעסוקת נשים: תיאור, ניתוח והמלצות*. הרצליה: הבינתחומי.

לשאת בעלויות גבוהות יותר עבור כך.²⁴

מבחינת השגרה היומית של אישה עובדת, מגורים בפריפריה פירושם שירותים חברתיים מוגבלים יותר (כגון מעונות יום), הסתמכות של האישה על נהיגה בהיעדר תחבורה ציבורית מפותחת ויעילה ומסע ארוך המגביל את לוח הזמנים של הנשים בשל גודש התנועה. כמו כן ישנה השפעה שלילית של הפרדת עבודה-בית, המתבטאת במושג "חיכוך הזמן" (ככל שמתרחקים מאזור המרכז שיעור היוממים מצפון הארץ ודרומה יורד), המתבטא בצורה מחמירה יותר במקרים של נשים המתגוררות בקהילות במקומות נידחים.²⁵

דפוסי יוממות בקרב נשים ערביות

מחקרים שונים עמדו על מגוון של סיבות לתנועת היוממות המצומצמת של נשים ערביות. סיבה מרכזית אחת, היא רמת תשתיות נמוכה של כבישים ומחסור בקווי תחבורה ציבורית מהיישובים הערביים הממוקמים בפריפריה למוקדי העיור הארציים.²⁶ השימוש המועט בתחבורה ציבורית בקרב הנשים הערביות, כיוון שאינה חלופה ראויה להגעה לעבודה, גורם להסתברות גבוהה להגיע ברכב פרטי לעבודה, למשל בתחום שירותי החינוך והרווחה. בעוד שגברים בעיסוקים אלה מגיעים ברכב פרטי, הנשים משתמשות בנסיעה שיתופית.²⁷

סיבות נוספות הן נורמות תרבותיות – חברתיות המחייבות את הנשים הערביות להשקיע יותר בעבודה ללא שכר – עבודות הבית והטיפול בבני המשפחה, מאשר בעבודה מחוץ לבית בשכר.²⁸ זאת לצד מחסור במסגרות טיפול בילדים ועלויות כספיות גבוהות עבור טיפול בילדים.²⁹

מחקרה של עבאס³⁰ הצביע על מרחקי יוממות קצרים יותר בקרב הנשים הערביות מאשר בקרב גברים. תנועת היוממות בשנת 2008 בקרב הנשים למוקדים המטרופוליניים של תל אביב וחיפה זעומה. אולם, קיימים שיעורי יוממות גבוהים

24 ישיב, ע', קלינר-קסיר ו' (2009). דפוסי ההשתתפות של ערביי ישראל בשוק העבודה. ירושלים: מחלקת מחקר בנק ישראל.
25 Bluman, O. (2000). Dissonance in Woman Commuting? The Experience of Exurban Employed Mothers in Israel, *Urban Studies* 37 (4), pp. 731-748
26 בלייד, ח' (2018).
27 בלייד, ח' (2018).
28 Marcén, M., & Morales, M. (2021). Culture and the cross-country differences in the gender commuting gap. *Journal of Transport Geography*, 96, 103184
29 בלייד, ח' (2018).
30 עבאס, פ' (2015).

יחסית בקרב הנשים הערביות המתגוררות במחוז המרכז לאזור תל אביב, זאת בפרט בקרב נשים ערביות בעלות השכלה אקדמית. נתון זה מעיד על השפעת הנגישות למקומות עבודה ותחבורה ציבורית יעילה על השתלבות הנשים בשוק העבודה המטרופוליני.

שינויים כלכליים-חברתיים, מדיניות ממשלתית תומכת תעסוקה ודפוסי יוממות

בשנים האחרונות מתחוללים מספר שינויים המעודדים עלייה בתנועת היוממות בקרב נשים ערביות. הגורם הראשון הוא עלייה ברמת ההשכלה: לפי נתוני הסקר החברתי של הלמ"ס, שיעור האקדמאיות הערביות עלה מ-13% בשנת 2015 ל-19% בשנת 2022. הגורם השני הוא מגמה של עלייה בשיעורי ההשתתפות של נשים ערביות בשוק העבודה. בין השנים 2014 ועד המחצית הראשונה של 2023 הייתה עלייה בהשתתפות הנשים הערביות בגילאי העבודה העיקריים בשוק העבודה מ-32.7% ל-44.8% בהתאמה. עלייה זו היא תולדה של כמה סיבות: התרחבות משמעותית של בעלות השכלה גבוהה; עלייה בשיעור התעסוקה אצל בעלות השכלה תיכונית ומטה; הרחבת שירותי המסחר ופעילות המגזר העסקי בתוך הישובים הערבים ומדיניות ממשלתית תומכת תעסוקה (מרכזי הכוון, הכשרות מקצועיות, מעונות יום, פיתוח תשתיות ועוד).³¹

מחקרים אחרים מייחסים את העלייה בתעסוקת הנשים למעבר לתעסוקה בסקטור הפרטי, הנשלט על ידי רוב יהודי. התרחבות המסחר הקמעונאי ובפרט ריבוי הקניונים, הוביל לשחיקת הגבולות האתנו – מגדריים ויצירתו של שוק עבודה חדש, שבו האישה הערבייה והמעסיקים היהודיים נתפסים באופן הדדי כשחקנים לגיטימיים. הקניונים מציעים מרחב "חוץ מדינתי" שבו סימונים של גבולות חברתיים מתעמעמים. לכן הם גם מביאים לפחות הגבולות פטריארכליות על התעסוקה של נשים.³²

בנוסף, התרחבות שירותי הרווחה והמעבר לכלכלת שירותים, פתחו הרבה משרות בפני הנשים הערביות. זאת לצד העובדה שהאליטות הערביות אימצו אידיאולוגיות סוציאליסטיות מודרניות וליברליות, המעודדות את השתתפות הנשים בשוק העבודה.³³

31 מייעארי, ס', ארנון ב' (2023). השפעת המלחמה ומגמות תעסוקה בחברה הערבית. סדנת ניירות עבודה של הפורום הכלכלי הערבי.

32 Marcén, M., & Morales, M. (2021)

33 Yonay, Y., Kraus, V. (2013). Ethnicity, Gender, and Exclusion: Which Occupations Are Open to Israeli Palestinian Women?. In: Khattab, N., Miaari, S. (eds) Palestinians in the Israeli Labor Market. Middle East Today. Palgrave Macmillan, New York. https://doi.org/10.1057/9781137336453_5

הגורם השלישי לעלייה בשיעור היוממות של נשים ערביות קשור בתוכניות ממשלתיות לשיפור איכות התחבורה הציבורית, שיש להן פוטנציאל להעלות את שיעורי התעסוקה והנגישות לתעסוקה. לאחר אירועי אוקטובר 2000 החלו רפורמות לשיפור איכות התחבורה הציבורית ביישובים הערביים. אולם, מידת השפעתן לא הייתה משמעותית מספיק בשיפור התחבורה הציבורית ורמת התשתיות ביישובים הערבים ובינם לבין מרכזי תעסוקה.

במחקר שבדק את השפעת הרפורמה בתחבורה הציבורית, הכוללת העלאת מספר הנסיעות באוטובוסים ביישובים הערביים בשנים 2010-2015, נמצא כי הנשים שאינן מועסקות לא השתלבו בשוק העבודה כתוצאה משיפור בקווי האוטובוסים. עם זאת, הרפורמה סייעה לנשים העובדות מחוץ לבית. מדובר בקבוצת נשים אקדמיות שגילן בין 30-50 ואין להן גישה לרכב פרטי, המהוות כמעט 8% מהנשים הערביות בגילאי העבודה העיקריים (20-64), אשר הרפורמה סייעה להן להישאר מועסקות. אולם, תשתית מוגבלת ולא מפותחת בהרבה רשויות מקומיות ערביות מגבילה את מסלולי האוטובוסים. לפיכך, תוספת במספר הנסיעות אינה רלוונטית לחלק גדול מהאוכלוסייה הערבית.³⁴

החלטת הממשלה 922 ותוכנית החומש הכלכלית שפעלה מכוחה בשנים 2016-2021, כללה פיתוח תשתיות תחבורתיות ושיפור התחבורה הציבורית (בתחום הנגישות, ברמת הכיסוי, במספר היעדים ובתדירות השירות), על מנת להגביר את השימוש בתחבורה ציבורית כאמצעי נידות קבוע לתעסוקה.

כתוצאה מיישום תכנית 922 חלה עלייה בפריסת תשתיות חשובות ביישובים הערביים כמו תחבורה ציבורית ופיתוח כבישים. אולם יישום התוכנית היה מלווה בחסם של מחסור בקרקעות ביישובים הערביים, בהם המצב התכנוני לא תאם את צרכי היישוב העדכניים, ולא היו תוכניות מתאר בתוקף. חסם זה הקשה על יישום התוכנית בהיותו "צוואר בקבוק" המונע פיתוח של תשתיות.³⁵

34 Arnon Barak. 2019. *The Effect of Public Transit on Employment in Israel's Arab Society*. Jerusalem: Research Department, Bank of Israel

35 בכר, ס', דה-מלאך א', מיעארי ס' (2024). ניתוח יישום תוכנית החומש לפיתוח כלכלי של האוכלוסייה הערבית במסגרת החלטה 922: תקציבים, הישגים וחסמים.

במסגרת החלטת הממשלה 550 מאוקטובר 2021, אושרה תוכנית חומש חדשה לחברה הערבית שתיושם בשנים 2022-2026 ותהווה המשך לתוכנית 922. כחלק מהחלטה זו, הממשלה הנחתה את משרד התחבורה והבטיחות בדרכים להשלים את הכנת התוכנית האסטרטגית התחבורתית ליישובים ערביים (תוכנית "נתיבי איילון"). התוכניות אמורות לשים דגש על פרויקטים שנותנים מענה לקידום רשת תחבורתית הולמת ליישובים ערביים, ובמיוחד פיתוח רשתות תחבורה ציבורית התומכות בצירי מערכות תחבורה עתירות נוסעים (מתע"ן) ותחנות רכבת/רכבת קלה (רק"ל). כל זאת במטרה לקדם תעסוקה. אחת הדוגמאות לתוכניות מעין אלה, היא הוספת תחנות רכבת באזור המשולש (הקרוב למרכז), כמו תחנת רכבת טירה ותכנית להקמת מערכת תחבורה ציבורית לאורך כביש 65 – חוצה ואדי ערה.³⁶

מתודולוגיה ומקורות הנתונים

המחקר הנוכחי בוחן את השינויים שחלו בשנים האחרונות בדפוסי היוממות של נשים ערביות. נבחרו שתי קבוצות מחקר

1. קבוצת נשים אקדמאיות ערביות

2. קבוצת נשים לא-אקדמאיות ערביות

דפוסי היוממות של שתי קבוצות אלה נבדקו בשני אזורי מגורים: אזור המשולש, הקרוב יותר לאזור המרכז ואזור הצפון – השייך לפריפריה של מדינת ישראל.

שיטת המחקר

בחינת השינויים בדפוסי היממות של הנשים הערביות נעשתה באמצעות סקרים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה אשר קיים בהם מידע על תעסוקה ודפוסי יוממות. עיבוד הנתונים כלל את התקופה שבין 2015 ל-2022 כדי לבדוק מגמות לאורך זמן.

שני הסקרים שבהם נעשה שימוש במחקר זה הם הסקר החברתי וסקר כוח אדם. לכל סקר יתרונות וחסרונות. סקר כוח האדם כולל מספר גדול של תצפיות המאפשר לבצע פילוח של ערביות אקדמאיות ולא-אקדמאיות לפי שני אזורי המחקר. על בסיס סקר זה נערכו מרבית העיבודים. הסקר החברתי מאפשר לבדוק מאפייני יוממות שאינם קיימים בסקר כוח אדם כגון זמן ההגעה לעבודה, אך אין בו מספיק תצפיות כדי להפריד בין אזורים גיאוגרפיים שונים. בשל ההבדלים לא ניתן להשוות בין שני הסקרים ברמה של מספרים מוחלטים, אלא רק ברמת המגמות לאורך זמן.

ההגדרה הגיאוגרפית לאזור המשולש ולאזור הצפון בסקר כוח אדם היא: אזור המשולש – מחוז חיפה ללא העיר חיפה ומחוז המרכז; אזור הצפון – מחוז הצפון.

יוממות הוגדרה על פי המשתנה "דרגת ניידות" בסקר. הגדרנו יוממות כנסיעה למטרות עבודה על ידי מי שאינן עובדות בעיר מגוריהן (הגדרה 1) ועל ידי מי שאינן עובדות במחוז מגוריהן (הגדרה 2). כאמור, שתי ההגדרות אינן כוללות התייחסות למשך הנסיעה לעבודה, שכן נתון זה לא נכלל בסקר.

רוב הממצאים המוצגים במחקר מבוססים על רגרסיה תיאורית, אך יש גם מודל רב משתני אחד (רגרסיה לוגיסטית) לבחינת מאפייני היוממות, על בסיס סקר כוח אדם.

שאלות המחקר

במחקר זה ננסה לענות על שתי שאלות עיקריות:

האם השתנו דפוסי היוממות של נשים ערביות לאורך השנים הנחקרות (2015-2022) ומהו אופי השינוי. אנו משערות שקיימת עלייה בתופעת היוממות, בעקבות שינויים שתוארו לעיל: תמורות תרבותיות-חברתיות ביחס למעמד האישה בחברה הערבית, עליה בהשכלה ובתעסוקה של נשים ערביות, מדיניות ממשלתית מעודדת תחבורה ותעסוקה וכיו"ב.

האם קיימים הבדלים ביוממות של נשים ערביות על פי מאפיינים שונים: אזור מגורים, השכלה, ענף כלכלי ומאפיינים סוציו דמוגרפיים.

ממצאים

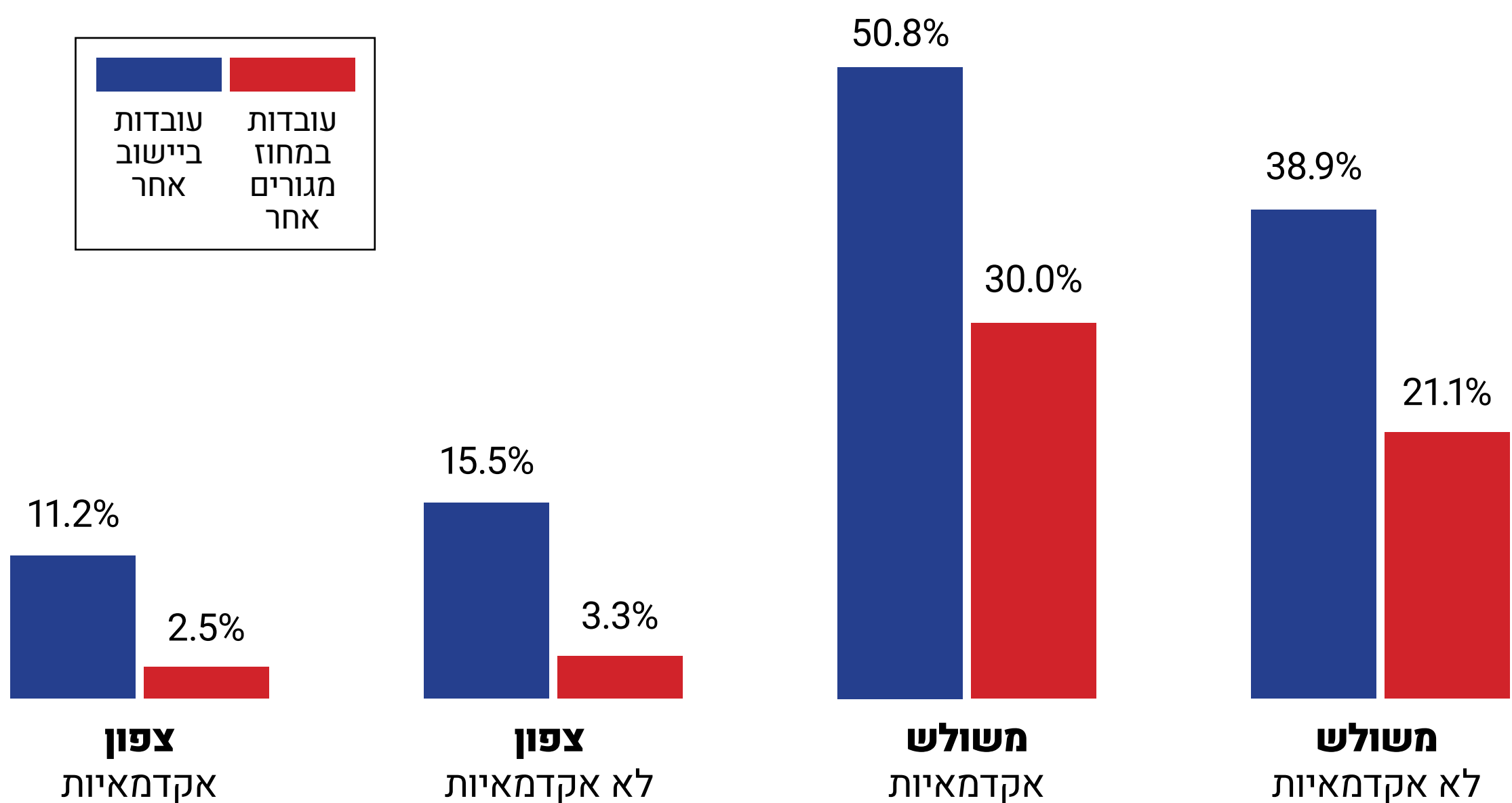
תרשים 1 מציג את הממצאים ביחס ליוממות של נשים לפי אזור ורמת השכלה ב-2022 (אזור המשולש לעומת אזור הצפון), וזאת לפי שתי הגדרות היוממות שחילצנו, כאמור, מסקר כוח אדם. הממצאים מראים שבאזור המשולש כמחצית מהנשים האקדמאיות מיוממות מחוץ לישוב שלהן, וכ-30% אף מחוץ למחוז מגוריהן. גם בקרב הלא-אקדמאיות שיעורי היוממות גבוהים יחסית באזור המשולש: כ-39% מיוממות לעבודתן מחוץ לישוב וכ-21% מיוממות מחוץ למחוז. ניתן לייחס את שיעורי היוממות הגבוהים יחסית בקרב הנשים באזור המשולש לקרבה גיאוגרפית ולנגישות גבוהה יחסית לאזור המרכז.

לעומת זאת, שיעורי היוממות צונחים במחוז הצפון. בקרב האקדמאיות שיעור היוממות מיישוב המגורים מגיע לכ-15% בלבד ובקרב הלא-אקדמאיות הוא נמוך עוד יותר, ועומד על כ-11%. רמת היוממות של נשים מהצפון על פי ההגדרה הרחבה יותר – מחוץ למחוז המגורים – נמוכה מאוד ולמעשה כמעט אפסית (כ-3% בשתי קבוצות ההשכלה). ניתן להניח כי רמת ניידות נמוכה נובעת ממרחק גיאוגרפי מהזדמנויות התעסוקה,

וכן מגורמים תרבותיים סביבתיים, המחייבים את הנשים להשקיע יותר בעבודה ללא שכר – עבודות הבית והטיפול בבני המשפחה. גורם נוסף הוא תשתיות לא מפותחות של תחבורה ציבורית.

תרשים 1:

יוממות לפי שתי ההגדרות, ערביות תושבות המשולש והצפון, לפי רמת השכלה, 2022

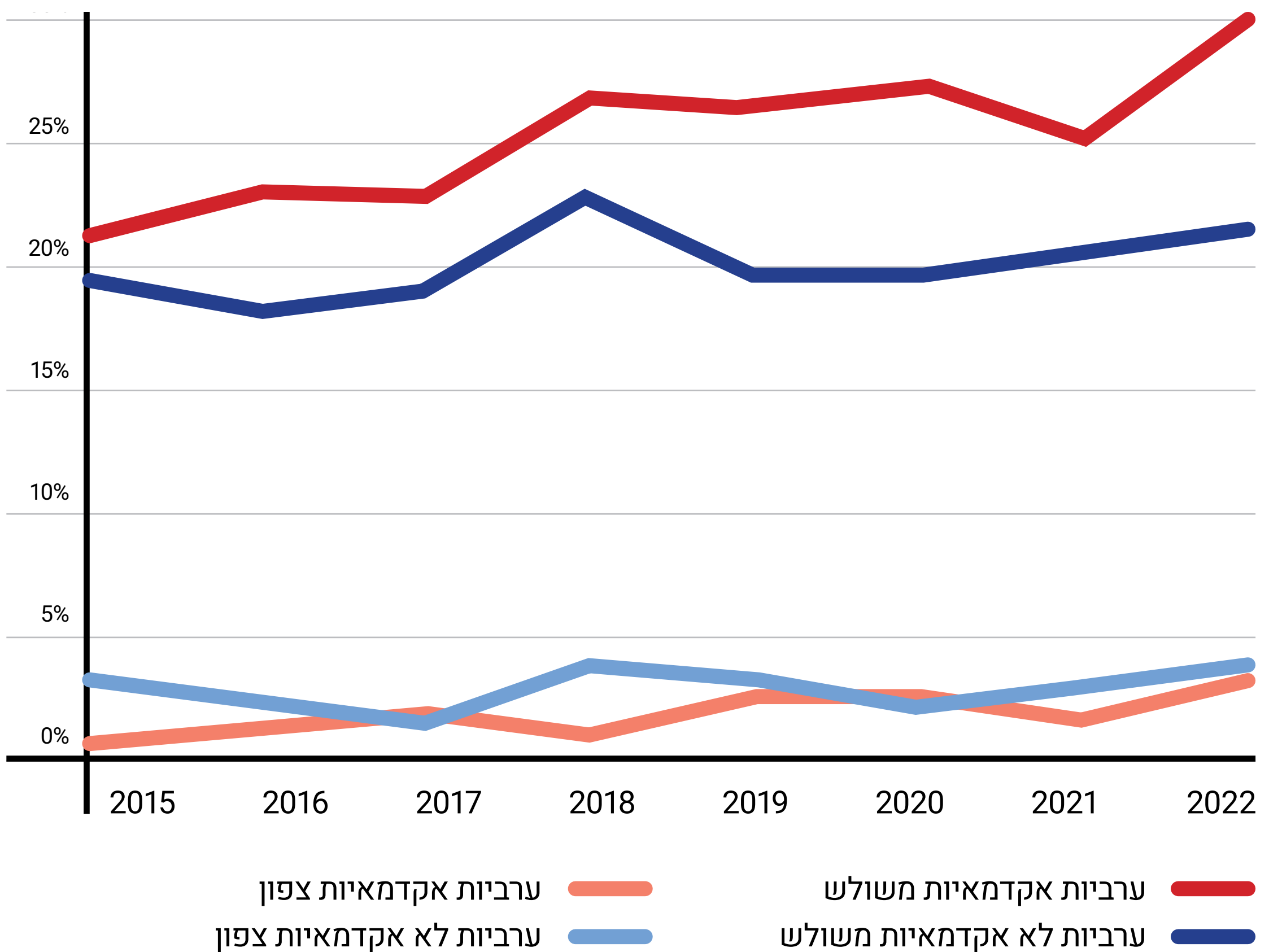

מקור: עיבודי מרכז אדוה לסקרי כוח אדם של הלמ"ס.

תרשים 2 מציג את דפוסי היוממות לאורך זמן (2015-2022) בפילוח לפי אזורים, על פי ההגדרה הרחבה יותר (עובדות במחוז מגורים אחר). התרשים מצביע על עלייה מסוימת ברמת היוממות של נשים ערביות אקדמאיות בשני האזורים, לעומת יציבות ברמת היוממות של נשים לא-אקדמאיות. נראה שהפערים ברמת היוממות בין נשים אקדמאיות מהמשולש לבין שלוש הקבוצות האחרות התרחבו עם הזמן. רמת השכלה, מגורים באזור בו אפשרויות התעסוקה רבות יותר וגם תשתיות תחבורה טובות יותר (נגישות לתחבורה ציבורית יעילה) – הרחיבו את הפערים בין נשים ערביות מאזורי מגורים והשכלה שונים. באזור הצפון רמת היוממות הנצפית יציבה ברמה הנמוכה שלה. לעומת זאת, לגבי נשים אקדמאיות מהמשולש, לא רק שרמת היוממות גבוהה משל יתר הקבוצות בתרשים, היא היחידה שעולה במידה רבה לאורך זמן. כך, בעוד שבתחילת התקופה – 2015, רמת היוממות של נשים ערביות מאזור המרכז הייתה

דומה למדי, בין אם הן משכילות או לא, בסוף התקופה נפתח פער משמעותי.

תרשים 2: יוממות של נשים ערביות לפי רמת השכלה ואזור

מקור: עיבודי מרכז אדוה לסקרי כוח אדם של הלמ"ס.

ניתן לפרש פער זה במעבר של נשים למשלחי יד אקדמיים,³⁷ בעלייה בביקוש למשלחי יד אקדמיים באזור המרכז, כאשר העיסוק במשלח יד אקדמי הוא הגורם המרכזי המשפיע על הנטייה ליומם מאזור המושלש למחוז תל אביב.³⁸ מסקנה זו העולה בקנה אחד עם לוח 1 (להלן), המראה כי הסיכוי של האקדמאיות ליומם הוא גבוה בכ-16% מאשר סיכוייהן של הלא-אקדמאיות.

תרשים 2 מראה גם את השפעת משבר הקורונה על הירידה בשיעורי היוממות בקרב הנשים משני האזורים לפי השכלה; בשנים 2020-2021 הייתה ירידה בשיעורי היוממות בשל משבר הקורונה שגרם לנשים לעבוד מהבית ולאחרות להפסיק את עבודתן.

כדי לבדוק את ההשפעה של המאפיינים השונים על רמת היוממות, וכן כדי להסיק על השפעת מצב בטחוני על היוממות

37 מינארי, ס', ברק א' (2023).
38 עבאס, פ' (2015).

של ערבים בכלל ועל נשים וגברים ערבים בנפרד, הרצנו רגרסיה לוגריתמית. הממצאים מציגים את יחוס הסיכויים (odds ratios) ליומם על פי כל מאפיין כאשר מחזיקים כקבועים את יתר המאפיינים, דהיינו את ההשפעה הייחודית לכל אחד מהמאפיינים.

הממצאים לגבי כלל הערבים (לוח 1) מראים כי נשים מיוממות פחות מגברים בכ-43%, ואקדמאים "מיוממים" יותר מלא אקדמאים בכ-16%. באזור המשולש מיוממים ב-27% יותר מיתר האזורים בארץ, ובאזור הצפון היוממות נמוכה בכ-90% בהשוואה ליתר האזורים. כל ילד נוסף מעלה את היוממות בכ-1.7% על אף הקושי, כנראה בשל הצורך הדחוף יותר לפרנס את המשפחה.

בשלושת הענפים שנבדקו – מסחר, חינוך ובריאות (ענפים עתירי נשים ערבית, יחסית), נשים מיוממות פחות בהשוואה לכל הענפים האחרים, אם כי בינם לבין עצמם שיעור היוממות הגבוה ביותר בניכוי כל המאפיינים האחרים הוא ענף המסחר, אחריו ענף הבריאות ולבסוף ענף החינוך.

בדיקת הממצאים לפי שנים מעלה כי למעט 2018, שבה היוממות היתה גבוהה משל 2015, בכל השנים האחרות היוממות פחתה בהשוואה ל-2015, ובשיעורים הניכרים ביותר בשנים 2020-2021 – בשל משבר הקורונה.

לוח 1: תוצאות מרגרסיה לוגריתמית – יחס הסיכויים ליומם מחוץ למחוז בקרב האוכלוסייה הערבית העובדת ובקרב נשים ערביות עובדות

שנה	ערבים וערביות	נשים ערביות	גברים ערבים
שנה			
2016	1	1.04	0.98
2017	0.95**	1.04	0.91***
2018	1.04*	1.24***	0.95*
2019	0.95**	1.06	0.90***
2020	0.88***	0.98	0.84***
2021	0.83***	0.96	0.77***
2022	0.91***	1.01	0.85***
אזור (הבסיס: כל הארץ)			
משולש	1.27***	1.42***	1.21***
צפון	0.09***	0.16***	0.07***
נשים	0.57***		
אקדמאים	1.17***	1.83***	0.77***
ענף תעסוקה			
מסחר	0.63***	0.95*	0.52***
חינוך	0.31***	0.30***	0.35***
בריאות	0.75***	0.70***	1.15***
מספר ילדים	1.02***	0.94***	1.06***
cons_	1.51***	0.65***	1.70***
N	152,741	52,807	99,754

בפילוח מגדרי, אצל נשים ערביות נראה שההשפעות מועצמות. הפערים בין אקדמאיות ללא אקדמאיות מבחינת יוממות גבוהים בהרבה – נשים ערביות אקדמאיות מיוממות ב-83% יותר מלא אקדמאיות – וזאת בניגוד לגברים ערבים שאצלם היוממות גבוהה יותר דווקא אצל גברים שאינם אקדמאים.

הפער ביוממות בין המשולש לצפון ניכרת יותר במודל המתייחס לנשים ערביות בלבד. בדומה לכלל הערבים, נשים העוסקות בחינוך הכי ממעטות ליומם, אך בניגוד למודל של כלל הערבים, אצל נשים ערביות כל ילד נוסף **מקטין** את היוממות (בכ-6%) –

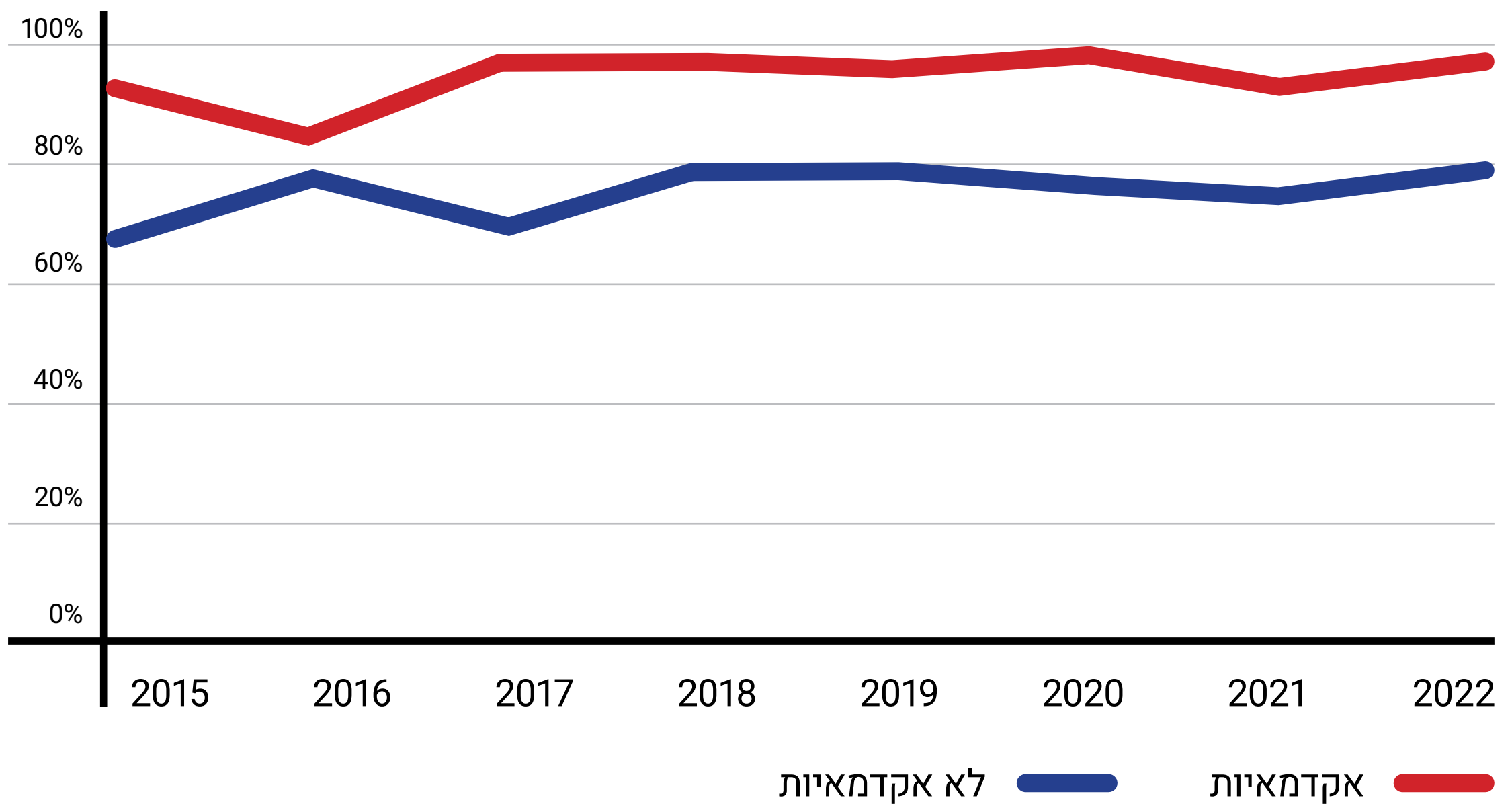
לעומת **עלייה** מקבילה של 6% אצל הגברים הערבים בשיעור היוממות על כל ילד. ייתכן וקיים מחסור בשירותי טיפול בילדים או/ותשלום גבוה תמורת טיפול בילדים ביישובים הערביים, המקשים על נשים ליומם.

המקדמים לפי שנים לרוב אינם מובהקים, למעט 2018 שמצביעה על עלייה ביוממות של נשים ערביות היתה שנה של יוממות גבוהה בהרבה ביחס ליתר השנים. הממצאים מראים כי למעט שנת 2018, (בהשוואה ל-2015), לעומת ירידה ביוממות באותה שנה אצל גברים ערביים.

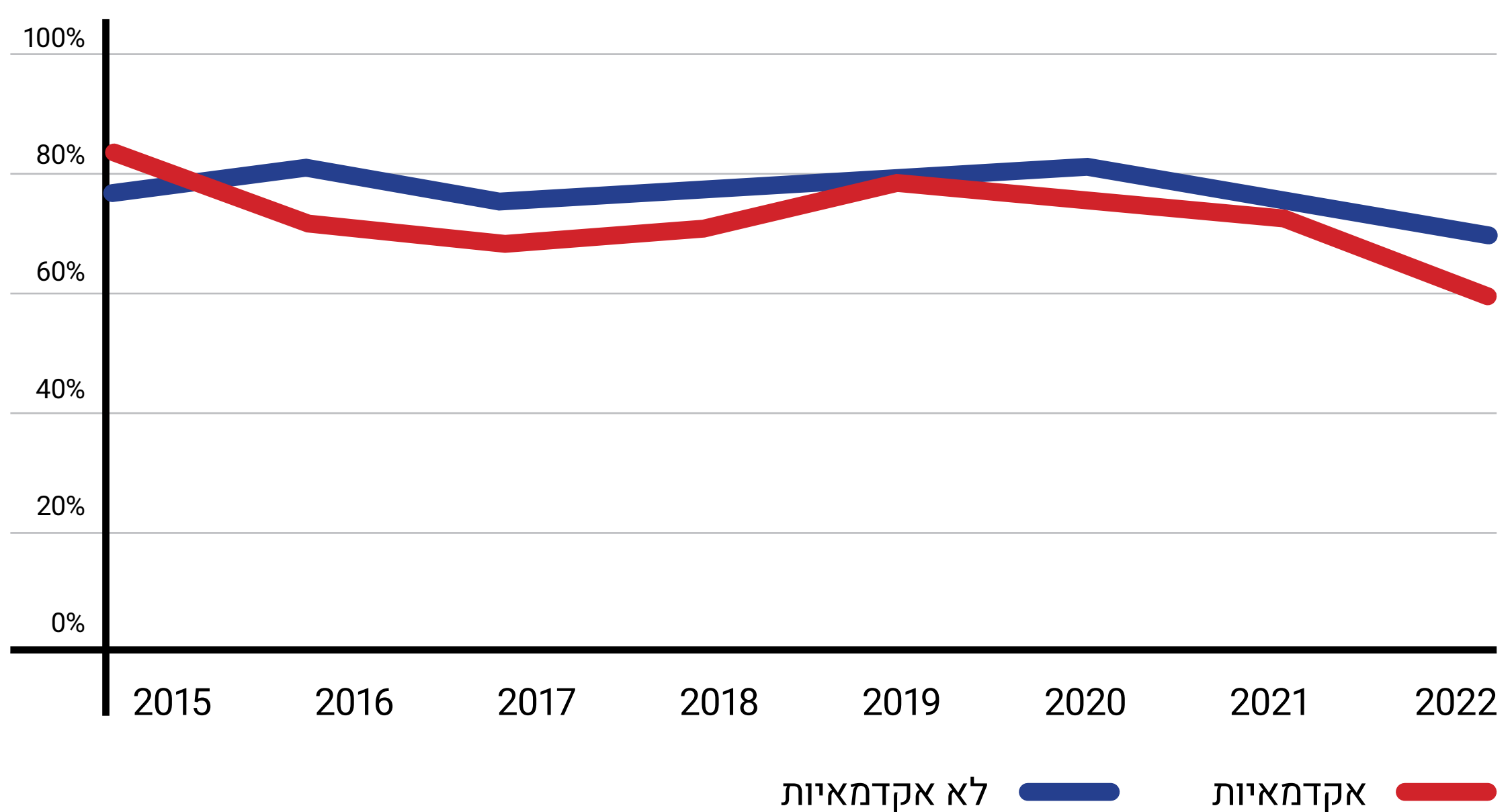
הסקר החברתי מאפשר לבחון גם ממדים של זמן ואמצעי הגעה לעבודה ובכך מרחיב את המידע על דפוסי היוממות של נשים ערביות. תרשימים 3-5 מראים את שיעור הנשים המגיעות באופן עצמאי לעבודתן (ברכב, באופניים או ברגל), את שיעור הנשים המגיעות תוך חצי שעה לעבודה ואת שיעור הנשים שהמרחק מעבודתן מפריע להן. מאחר שמספר התצפיות בסקר החברתי קטן יחסית, נעשו פילוחים של נשים ערביות רק לפי רמת השכלה. לנשים אקדמאיות "יתרון" בכל אחד מהממדים. בהשוואה בין נשים אקדמאיות ולא-אקדמאיות, שיעור גבוה יותר של נשים אקדמאיות מגיעות באופן עצמאי לעבודתן באופן עקבי לאורך השנים (תרשים 3). שיעור זה נובע ממחסור בתחבורה ציבורית יעילה מהיישובים הערביים למקומות העבודה.

שיעור המגיעות תוך חצי שעה לעבודה פחת עם הזמן והגיע לכ-70% ולכ-60% אצל אקדמאיות ולא-אקדמאיות (בהתאמה) ב-2022. זאת לעומת שיעורים גבוהים יותר – 80% ו-75% בהתאמה בתחילת התקופה הנחקרת, שנת 2015 (תרשים 4). כלומר, הנשים נאלצות ליומם למרחקים ארוכים יותר (בהנחה שגודש התנועה נותר דומה). הסיבה נובעת מעלייה בביקוש להזדמנויות תעסוקה בקרב הנשים הערביות, עלייה שלא הייתה מלווה בהרחבת הזדמנויות התעסוקה באזור המגורים של אותן נשים. זמן הנסיעה לעבודה של נשים אקדמאיות מפריע להן הרבה יותר מאשר בקרב נשים לא-אקדמאיות (מן הסתם בשל היוממות הגבוהה יותר שלהן), אם כי ניכרת ירידה בהיבט זה לאורך זמן (תרשים 5).

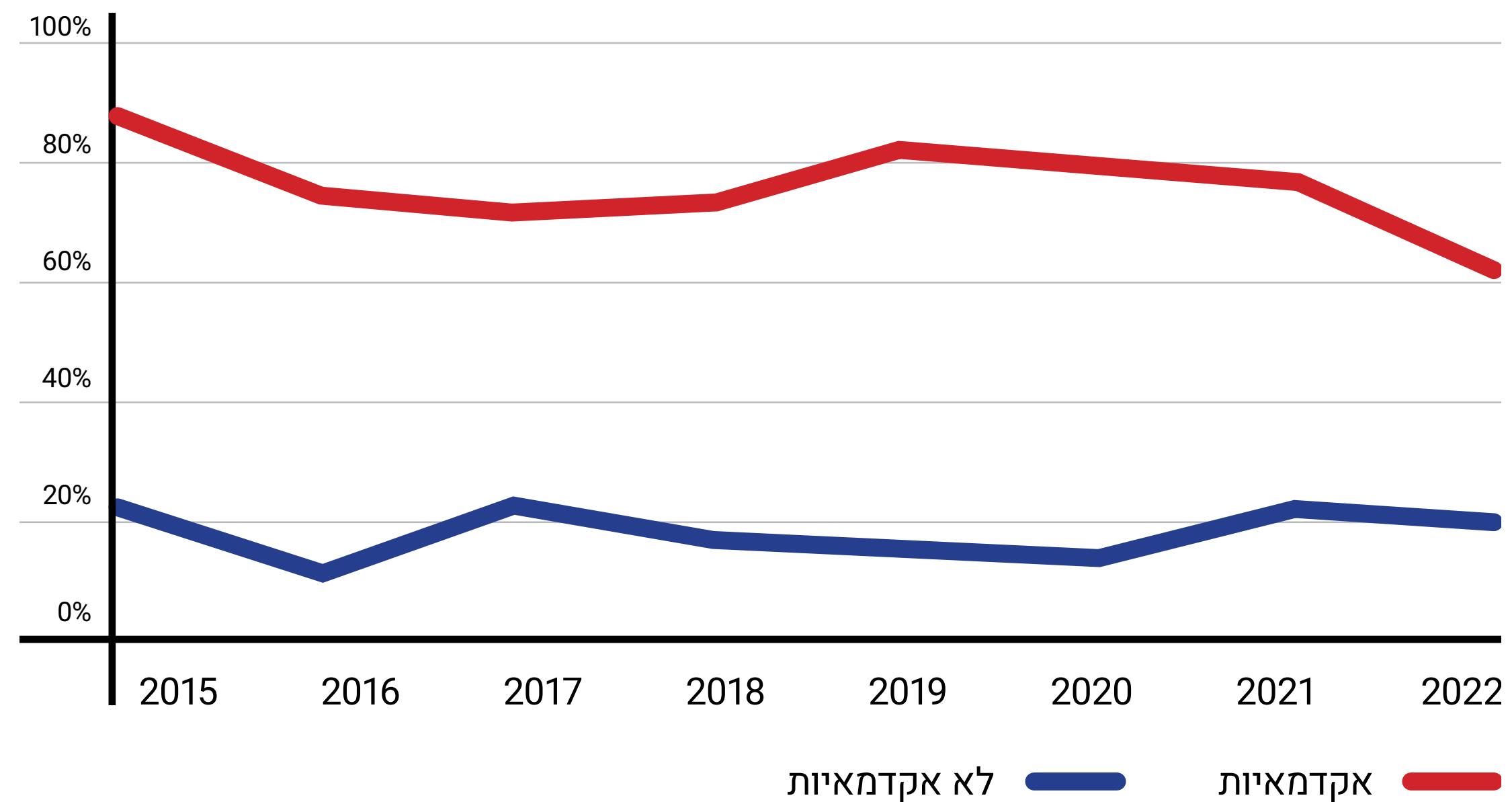
תרשים 3: שיעור הנשים המגיעות באופן עצמאי לעבודתן.

תרשים 4: שיעור הנשים המגיעות תוך חצי שעה לעבודה

תרשים 5: שיעור הנשים שזמן ההגעה לעבודה מפריע להן

בדיקה של היוממות לפי ענפי תעסוקה עיקריים של נשים ערביות (נספח 1), מראה שבכל אחד מהענפים נשים אקדמאיות מהמשולש היוממות בשיעורים גבוהים יותר מהיתר. עם זאת, בהשוואה בין הענפים שיעור היוממות בענף החינוך הוא הנמוך ביותר – כנראה בשל ריבוי מוסדות חינוך בתוך היישובים והמחסור בהזדמנויות תעסוקה בענף זה מחוץ ליישוב. נוכח הבידול בין מערכות החינוך אין ביקוש למורות ערביות במערכת החינוך היהודית ומספרן מצומצם מאד.

במחוז הצפון שיעור היוממות בענפי החינוך והבריאות אפסי ומעט גבוה יותר בענף המסחר. כנראה הסיבה לכך היא המרחק מהזדמנויות התעסוקה מחוץ ליישוב המגורים בענף החינוך, המתאפיין בשכר נמוך בשילוב עם נגישות נמוכה לתחבורה ציבורית. בענף הבריאות שיעור היוממות נמוך בשל אי זמינות הזדמנויות תעסוקה בתחום הבריאות באזור הצפון, בו מעט בתי חולים. במשולש, שיעור היוממות הגבוה ביותר הוא של אקדמאיות בתחום הבריאות. סביר שהדבר נובע מהקרבה להזדמנויות תעסוקה בענף הבריאות באזור המרכז.

סיכום והמלצות

מטרת המחקר הנוכחי לבחון את השינויים וכיווני השינוי שחלו בדפוס היוממות של נשים ערביות בישראל בין השנים 2015 עד 2022. הבדיקה נערכה תוך הבחנה בין נשים אקדמאיות ללא-אקדמאיות ותושבות הצפון לעומת תושבות המרכז (המשולש).

ליוממות יש היבט חיובי המעיד על יכולת ניידות, אך יש גם היבט שלילי המעיד על מחסור באפשרויות תעסוקה ביישוב המגורים. הממצאים שלנו מלמדים לרוב על רמת יוממות נמוכה יותר בקרב הנשים הערביות המוחלשות יותר. כך, מצאנו כי יוממות של נשים ערביות בצפון היא כמעט אפסית, אף שעלתה מעט במהלך השנים שנבדקו. לעומת זאת, נשים ערביות אקדמאיות המתגוררות במשולש הן בעלות רמת היוממות הגבוהה ביותר, שגם עלתה בקצב מהיר יותר מאשר בקרב לא-אקדמאיות מהמשולש ובקרב ערביות בשתי רמות ההשכלה מהצפון. משמעות הדבר היא שהפער ברמת היוממות בין נשים אקדמאיות מאזור המשולש לבין יתר הנשים הערביות שנבחנו גדל עם השנים.

במודל רגרסיה שבדק את הסיכויים ליומם נמצא כי גברים ערביים מיוממים כמעט פי 2 מנשים ערביות כאשר שאר המאפיינים מוחזקים קבועים. נמצא גם שנשים אקדמאיות מיוממות פי 2 מנשים לא-אקדמאיות. היוממות של נשים ערביות במחוז הצפון נמוכה פי עשר ויותר מזו של נשים המתגוררות באזור המשולש. מכאן שמגדר, השכלה ומגורים במרכז הארץ הם מנבאים חזקים ליוממות גבוהה באוכלוסייה הערבית. עוד מראים הממצאים כי בעוד שהגדלת המשפחה מקטינה יוממות של נשים ערביות, היא גורמת לגידול ביוממות בקרב הגברים הערביים.

הממצאים מלמדים שגורמים חברתיים – כלכליים, כנראה יחד עם תופעת ההשתלבות "המאולצת" (מחסור בהזדמנויות התעסוקה ביישובים הערביים המאלץ נשים לצאת לעבוד מחוץ ליישוב), משפיעים על עלייה בשיעורי היוממות בקרב הנשים הערביות. עם זאת, השפעתה של ההשתלבות המאולצת משתנה לפי רמת השכלה ואזור המגורים. השכלה אקדמית מעניקה

לנשים את היכולת לשבור את החסמים התרבותיים והכלכליים לביצוע תהליך היוממות. עם זאת, הגורם העיקרי המשפיע על יכולת הנשים ליומם הוא המיקום הגיאוגרפי ומידת הקרבה לאזור המרכז. מיקום זה מאפשר נגישות להזדמנויות התעסוקה ולתחבורה ציבורית יעילה יותר. האפשרות ליומם אינה רק החלטה אישית שאישה ערבייה יכולה לעשות בהתחשב במקום המגורים, העבודה ועלות היוממות, אלא היא חלק מאילוצים מבניים ותרבותיים המקשים על ביצוע תהליך היוממות.

על מנת להקל על הנשים בהתמודדות עם אילוצים אלו מומלץ לנקוט בצעדי מדיניות, כמפורט להלן.

מתן אפשרויות תעסוקה לנשים קרוב לאזור מגוריהן, בכלל זאת יצירת הזדמנויות תעסוקה איכותית לנשים בעלות השכלה אקדמית למשל על ידי הקמת אזורי תעשיית הייטק בערים ערביות ראשיות כגון נצרת, שפרעם ואום אל פחם; הוספת שירותים ציבוריים כגון בתי ספר, מרפאות, בתי חולים ושירותי רווחה ביישובים הערביים המאפשרים לחלק מהנשים להשתלב בהן כעובדות, בהתאם להשכלתן, קרוב למקומות מגוריהן. במקביל, הקמת אזורי תעשייה הכוללים מפעלים ובתי מלאכה יכולים לעודד נשים ללא השכלה אקדמית לעבוד קרוב לבית.

עידוד נשים להשתלב באקדמיה ובהכשרה מקצועית, שעשוי להעלות את שיעורי היוממות בקרב הנשים הערביות האקדמיות, בין היתר בענף ההייטק ובכך קרב הנשים הלא-אקדמאיות. בשנים האחרונות נצפתה עלייה משמעותית בשיעור הנשים הערביות המועסקות בענף ההייטק, ושיעורן עלה מ-15% מכלל הערבים בהייטק לכ-30%. עדיין, ייצוגן ביחס לשיעורן באוכלוסייה בגיל העבודה נמוך מאוד. בשנת 2018 שיעורן בענף זה ביחס לחלקן באוכלוסייה בגילאי העבודה עמד על 7%, זהו ענף התעסוקה בו הייצוג של נשים ערביות הוא הנמוך ביותר.³⁹

פיתוח תחבורה ציבורית עירונית ובין עירונית – פיתוח תחבורה ציבורית בין עירונית יעילה (אוטובוסים ורכבות) המקשרת את אזור הצפון למוקדי התעסוקה (חיפה, תל אביב). לדוגמא, יישום תכנית הרכבת הקלה האזורית המיועדת ליצור

39 ראו דוח של הופמן דיסון, חסון ובראון ממן ממרכז אדוה על העלאת ייצוגן של נשים בענף ההייטק - <https://adva.org/wp-content/uploads/2023/08/women-in-hitech.pdf>

רצף תחבורתי מהיר ונגיש באמצעות חיבור גוש חיפה, גוש הקריות וגוש נצרת יכולה להקל על הנשים ליומם לאזור חיפה. קיים גם צורך בחיבור אזור הצפון לאזור המרכז. הדבר יתאפשר על ידי חיבור בין תחנות רכבת קיימות, כמו באזור עפולה, לבין אזור המרכז.

פיתוח תחבורה ציבורית פנים יישובית של קווי אוטובוסים המתאימה לטופוגרפיה ההררית של חלק מהיישובים בצפון. מומלץ כי פיתוח התחבורה יעשה תוך רגישות מגדרית מבחינת היעילות, הנגישות והבטחון, וכן שתקשר בין היישובים הערביים למערכת התחבורה הציבורית הבין יישובית.

תחבורה פרטית. על מנת להקל על הנשים המגיעות לעבודה עם רכב פרטי, אפשר להעלות את שיעור הנשים הערביות המחזיקות ברישיון נהיגה באמצעות סבסוד השעורים או בדרך אחרת.

סבסוד והוספת מעונות יום לא רק יקלו על נשים ערביות ליומם אלא גם יתרמו להעלאת שיעורי התעסוקה של נשים ערביות.

יוממות של נשים ערביות לפי ענף תעסוקה עיקרי, השכלה ואזור

בריאות		חינוך		מסחר ואוכל		
אקדמאיות	לא אקדמאיות	אקדמאיות	לא אקדמאיות	אקדמאיות	לא אקדמאיות	משולש
33.1%	15.8%	14.2%		23.8%	24.1%	2015
35.4%	12.4%	12.1%		25.6%	19.9%	2016
41.7%	15.5%	10.7%		28.8%	17.2%	2017
44.5%	20.9%	17.8%		34.8%	23.7%	2018
34.9%	22.6%	17.8%		23.7%	18.7%	2019
39.7%	24.9%	15.3%		24.7%	23.6%	2020
46.0%	20.7%	11.1%		20.7%	22.0%	2021
52.3%	16.3%	14.6%		24.6%	22.0%	2022
42.2%	18.7%	14.2%		25.5%	21.4%	ממוצע
						צפון
0.4%	0.9%	0.3%	1.0%	4.9%	3.8%	ממוצע*

* מספר התצפיות של נשים ערביות בחיתוכים אלה נמוך בהשוואה רב שנתית, לכן הוצג רק ממוצע.

מרכז אדוה